

Ludbreg i okolica kobne 1944. godine

1944. godina bila je nepodnosivo teška. Partizani koji su držali Ludbreg od 3. listopada 1943. do 9. veljače 1944. potpuno su se povukli. Te jeseni i prvih dana zime nije bilo ni pahulje snijega, a ni hladnih vjetrova. Istom u noći 9. na 10. veljače jaki, hladni sjeverni vjetar donio je prvi, ali gusti snijeg. Pred snježnom mećavom ljudi su se uvukli u kuće. Nitko nije slutio kakva se opasnost sprema i kakvi crni dani dolaze.

9. veljače ustaše započinju veliku ofenzivu na oslobođeno područje. U napad ide Poglavnikov tjelesni zdrg, Devčičeva i Nališeva bojna, prva šumom i vinogradima prema Slanju i kalničkim selima, druga cestom uz rijeku Dravu. Idući tako hvataju i odvođe sa sobom naročito sve članove mjesnih narodno-oslobodilačkih odbora i sve osumnjičene koji nisu za vremena pobjegli.

Ali ni partizani ne miruju. Već prvog dana ustaške ofenzive, 9. II. poslije podne poginuo je ustaški bojnik Krunoslav Devčić. Bilo mu je tek dvadesetosam godina, a već je imao za sobom mnoge bitke. Njegova smrt zaprepastila je sve pripadnike ustaškog pokreta, pogotovo one u Varaždinu. »Njemu se ima zahvaliti što i Varaždin nije pao u ruke odmetnika«, pisao je tada varaždinski tjednik »Hrvatsko jedinstvo«, (broj 14 od 14. II 1944). Za ustaški pokret on je značio vrlo mnogo. Rođen u Lukovom Šugarju, već sa 16 godina sudjelovao je u ličkom ustanku i pridružio se Anti Paveliću u emigraciji. S njim se 10. travnja 1941. vratio u Hrvatsku. Odmah mu je povjerenja jedna bojna Poglavnikovog tjelesnog zdrga.

»Nakon povratka iz emigracije«, – piše isti list, – »stupa odmah u borbu protiv odmetnika, koju je vodio s takvim uspjesima da mu je teško naći sličnih.« – O krvi i patnjama njegovih žrtava nema tu ni riječi.

Devčić je pao, ali Nališ je ostao. Ostao je i Nališev zloduh Zlatko Müller (Miler) pripadnik njemačkog Kulturbunda (njemačkog kulturnog saveza na tlu Jugoslavije). Odsada posadu Ludbrega čine samo ustaše uz nekoliko Nijemaca. U svojoj dugoj tisućgodišnjoj povijesti ovo mjesto zacijelo nikad nije proživljavalo teže dane. U jednome pismu iz onog vremena zapisano je ovo: »Naše bi se stanje moglo usporediti s onim biblijskim gdje piše: »Plać u Rami ću se i bi jaukanje veliko...«

Ustaška komanda usidrila se u Fiziromom hotelu. Vojnici su razmješteni po kućama u mjestu, u hotelu (danas hotel »Putnik«), na tornju župne crkve, u građanskoj školi, u kapeli Majke Božje kraj mosta, na brijegu Filisbergu i Gradišćaku, na vatrogasnom tornju, na tornju kapele sv. Antuna u Selniku, i na svim prilazima uz rampe koje su neprestano zatvorene. Bez dopuštenja ustaškog zapovjedništva ne može se niti u najbliža sela, niti u polje na rad, a pogotovo ne u vinograde.

Za nekoliko dana Ludbreg se našao okupljen opkom i bodljikavom žicom u koju je puštena električna

struja. Na svim izlazima iz mjesta dan i noć stoje straže i kontroliraju prolaznike. Ako im se tko čini sumnjiv, ščekaju ga i odvedu u zatvor, a takvi se rijetko vraćaju na slobodu.

Pripadnici Nališeve ustaške bojne bili su velikom većinom iz južne Bosne i sjeverne Dalmacije, hrvatska sirotinja kojoj je Pavelić obećao brda i doline, brđani slabe ili nikakve naobrazbe i uskih vidika. Među njima je mnogo Muslimana.

Da bi se što bolje osigurali, već prvih dana porušili su sve drveće sa sjeverne, istočne i južne strane starog grada u Ludbregu. Uništili su taj stoljetni park, najljepši ures mjesta, a sve to iz straha da ne bi ovo drveće poslužilo kao zaklon partizanima kod novog napada na Ludbreg.

Zatim su počeli bezdušni progoni po mjestu i po cijeloj okolici. Na desetke ljudi strpano je u zatvore, a budući da su tamnice postale pretijesne, slali bi jedne u logor lepoglavski, druge na strijeljanje, treće na konopac, a samo rijetke u Jasenovac ili Staru Gradišku. U noći bi vodili ljude vezane žicom na obalu Bednje kod vatrogasnog doma (tamo gdje danas stoji most kraj starog ladbregškog grada). Tu bi ih kundacima isprebijali, izbili bi im zube – i onda bi ih na rubu obale strijeljali. Mrtva tjelesa padala su u vodu – i cijele godine izbacivala je rijeka leševe, neke već blizu utoka u Dravu. Izmrcvarene, unakažene lješine, u fazi teškog raspadanja ležale su tako po nekoliko dana na pijesku, a onda bi ih tkogod i opet gurnuo u vodu, ili bi ih nabujala voda digla i nosila dalje. Jedan jedini čovjek umaknuo je takvoj sudbini. Kad je vidio šta će biti, sam se natraške bacio u vodu, otplivao rijekom i izašao na prikladnom mjestu. Još iste noći otišao je partizanima. Izgubio je zube, ali je naš Aleksa Dežić iz Poljanca sačuvaov život. Doista, rijetka prisebnost!

Pokatkad se uz obalu moglo vidjeti žene i djecu ubijenih kako zaviruju u vodu i pretražuju obalu ne bi li našli oca obitelji, brata, sina ili koga od rodbine. Teško ih je bilo naći, još teže prepoznati i malo je njih spremljeno na groblje.

Nališ i Müller neprestano su se brinuli za nove i nove žrtve. Trg sv. Trojstva pretvorili su u stratište. Tu su njihovi krvnici vješali žrtve na stare kestene – i to uvijek pred mnoštvom naroda, najradije oko podneva poslije velike mise u nedjelju. Tada bi ljude pozivali, ili ih silom natjerali na trg da prisustvuju justifikaciji osuđenih. Zbog toga su mnogi prestali dolaziti u crkvu, a to je pobuđivalo sumnju da su te osobe bezbožnici, komunisti, neprijatelji ustaškog poretka. Nikad se nije moglo znati tko će biti prva žrtva te sumnje. Strah i nespokojsvo uvuklo se u duše, a opće nepovjerenje spram takve uprave doseglo je vrhunac, pobuđivalo mržnju.

Ludbreg: Hotel i kino »Fizir«, sjelo ustaške komande i glavni zatvor 1944. godine

Već u prvoj polovici veljače ustaše su silno osiromašile kalnička sela: ispraznili su staje, svinjce, hambare, podrume, pa i ormare. S tim plijenom formirali su do dva kilometra dugu povorku i kroz Ludbreg krenuli u Varaždin. Pratila ih je kletva porobljenih, ogoljelih, osiromašenih žrtava. U Ludbregu se ova žalosna povorka nije zaustavljala, niti se itko usudio na ulicu, ali se u kućama dugo raspravljalo o tome kako je sada onim ljudima koji su izgubili ne samo imovinu, već i mnogo od svojih milih. Mnogi se pitali: »Kad će jednom nastati mir?« Odgovor nitko nije mogao dati, niti je itko mogao biti siguran za svoj život i svoju imovinu.

Odmah po dolasku Nališeve bojne naređeno je da svaka kuća mora na ulazna vrata s unutarnje strane priljepiti popis ukućana. Svi odrasli treba da uvijek nose legitimacije, a za izlazak iz mjesta još posebne propusnice izdane od ustaškog logora, ili komande mjesta. 18. ožujka 1944. krenuo je Nališ sa svojim vjernima u bukovečki kraj. Izdajom pao mu je u ruke vlastelinski knjigovođa Rok Vlašić, član mjesnog odbora iz 1943. koji se skrivao u šumi kod Drave. Nališevi vojnici opkolili su i zatvorili Veliki Bukovec. Bojnik je odredio vješanje za 19. III.

Daljnji tok stvari navodim prema zapisu župnika bukovečkog Mate Gažija u Spomenici rkt. župe Veliki Bukovec: »Župnik ga molio da Vlašića ne osude, već da povede istragu, ali uzalud.« »Mora se kazniti baš na licu

mjesta«, rekao je bojnik, »za primjer drugima«. Župnik ga molio da se bar ispovijedi, i na to je Vlašić pristao. Tražio je da vidi ženu i dijete. Tvrđio je da ga je narod izabrao, a sada ga nitko ne brani.

Žena je plačući molila za pomilovanje, dovela je i četirigodišnjeg sinčića, ali joj je Nališ rekao: »Za vas je bolje da ste bez ovakvog muža, a za dijete da je bez ovakovog oca.« I tako je ostao kod osude.

Vojnici su po selu pozivali ljude, ali ih je malo došlo. Vlašiću je dozvoljeno da govori. Prije njegovog govora naglasio je bojnik da se moramo složno boriti i slično. Vlašić je opet rekao narodu da su ga oni izabrali. Na to mu jedan od prisutnih reče: »Tko te izabrao?« Govorio je još par uvredljivih riječi, nato su ga vojnici povukli na drvo na kraju parka. Prije smrti zamolio je župnika da moli upravitelja Vuka Sultēja neka se pobrine za njegovu ženu i dijete. Zadnje riječi prije smaknuća bile su mu: »Živio Staljin!«

U istoj Spomenici čitamo i ovo: »3. VI. u Dubovici dvadesetak ustaša opkolilo selo, izvelo trojicu imućnih seljaka na čistinu kod kovačnice, bez istrage ih postrjeljali. Koja je njihova krivnja, ne zna se ništa.«

Zanimljiv je dodatak prednjem tekstu: »Radi nemovalnog ponašanja ostrižene do kože: Franca Kapusta rođena Križan i Lucija Kolesar rođena Hlebar. Zalazile su u Ludbreg k vojnicima i tu ih je komanda osudila na šišanje.« Još su dobro prošle. Neke druge, koje su drugovale s ovim momcima, našle su se u Lepoglavi i ubijene

su tamo. Branko Nališ i Zlatko Müller bili su neumorni u traganju za suradnicima i pripadnicima narodno-oslobodilačkog pokreta.

29. ožujka dali su objesiti mladića Franju Horvata, člana Okružnog komiteta KPH, rodom iz Obrankovca. Tek reći dan dozvolili su da se ukopa. Trebalo je da ostane što dulje na užetu »za opomenu drugima«. Bilo je to u Đurđu pred crkvom. 11. travnja 1944. pronašli su žrtve i u Martijanцу. Pred crkvom su objesili braću Šantavec: tridesetčetverogodišnjeg Luku i tridesetodvogodišnjeg Franju. Na isti način pogubili su dvadesetogodišnje aktiviste, Rozu i Josipa Šantovca. I tamo je mjesni župnik molio za osuđene, molio je bojnika da čeka barem tako dugo dok se on vrati iz Varaždina, ali uzalud. 17. rujna 1944. obješen je Pavao Hap u Slanju kao suradnik NOP-a.

Odmah nakon dolaska u Ludbreg ustaše su zavele strogu kontrolu pošte, telefona i telegrafa. Doduše, partizani često ruše telegrafske stupove, ometaju željeznički i cestovni saobraćaj, ali promet ipak kako tako teče. I tu su ljudi postali oprezniji, ali ne svi. 20. IX. u Prilešu je strijeljana mlada žena Terezija Kovačić zbog toga što je mužu pisala neka dođe kući iz domobranstva, jer su Rusi blizu. Poubijani su i mnogi drugi, a da ni sami nisu znali zašto.

Gasili se tako ljudski životi na razne načine.

Jednoga dana osvanuo je u Ludbregu poglavnik Ante Pavelić. Bio mu je imendan, 13. lipnja. Tih je dana obilazio svoje vjerne po Hrvatskom zagorju, pa eto ga sada i

u Podravini. Situacija je za Nijemce više negoli tragična i to na svim evropskim bojištima, pa i na teritoriji Jugoslavije, gdje je od prvotnih malih partizanskih odreda narasla moćna Titova armija. I u našem Ludbregu žive njegovi vjerni kao logoraši stisnuti na uski prostor. Pojedinci se ne usuđuju sami kretati izvan žičane ograde. Jednog vrućeg ljetnog dana našla se na koprivničkoj cesti Bobanova Crna legija. Došavši bliže Ludbregu legionari su skrenuli na pašnjak kraj stare lugarnice (a to je danas moja kuća). Tada su s brijega počeli dolijetati partizanski metci – i smrtno je stradao jedan ustaša. Na to je Boban lično došao u našu kuću i zatražio jaku plahtu da ponesu ubijenog. I drugdje po cijeloj državi događale su se slične stvari, zato nije čudo što se »stari tigar« dao na put da ohrabri svoje borce, svoj Tjelesni zdruk, svoj Kanonenfutter (hranu za topove).

Bilo je jasno da će jednoga dana početi bistriti i u glavama tih zavedenih primitivaca. Neće li uvidjeti da je kraj blizu i to tragični kraj? Nališ i Müller postrojili su svoju bojnu na trgu. Tu se poredala školska djeca sa svojim nastavnicima i nešto malo naroda. Došli su ljudi, jedni iz znatiželje, drugi iz straha, a činovnici »po dužnosti«. Većina naroda ostala je kod kuće ne htijući se staviti u situaciju gdje bi morali vikati: »Živio Poglavnik! Zivjela Nezavisna država Hrvatska!« Pavelić je održao govor pun prijjetnji i bijesa, najavio skoru propast komunista, veličao pobjedonosno oružje velikog Reicha.

Nakon obilnog ručka, dobro zaštićen bornim kolima, uz jaku pratnju, odjurio je u Koprivnicu. Nije se usudio dočekati noć u Ludbregu.

Ludbreg: Toplička ulica, danas XVII. udarne, gdje se vodila borba 6. VII. 1944.

Ludbreg: Kuća obitelji Drvar u kojoj je poginuo štab XVII. udarne s komandantom Mojicom Birtom

Njegovi vjerni još su više pooštrili mjere sigurnosti i opreza, a znali su da neće dugo čekati partizansku navalu. Netko im je javio da se na Kalniku skupljaju jake snage narodnooslobodilačke vojske.

Zadnja mjera opreza bila je temeljito čišćenje Ludbrega od svih muškaraca između 17 i 45 godina. Pobrali su i hrome, grbave, gluhe, sakate, pa i polukretene, ne samo u centru, već i po selima. Iza ove akcije koju su provodili 10. 11. i 12. svibnja 1944. žene, nemoćni starci i djeca ostadoše jedina radna snaga u poljoprivredi ovoga kraja.

Ni spram djece nije bilo smilovanja. Smrt je imala obilnu žetvu na velikom dijelu kugle zemaljske. Ratno razaranje naročito se osjeća u Evropi. Saveznici su izgradili jaku avijaciju – i što vrijeme dalje teče, to češće lete teški avioni preko našeg zračnog prostora s juga, sa Sicilije prema gradovima Hitlerovog Reicha. Silna tutnjava ovih bombardera zabija strah u kosti već sama po sebi, a još više kad se zna da su piloti tu i tamo izbacili po koju bombu velike jačine. Možda je to za njih bila šala, ali za nas uvijek tragedija.

Kad se 10. V. 1944. eskadrila savezničkih bombardera vraćala sa sjevera, jedan avion počeo je glavinjati u zraku i naglo se srušio na lijepi, vedri, sunčani dan. Gledajući iz Hrženice padobranici su u velikoj visini izgledali

kao sitne srebrne kuglice. Padali su oko pola sata i spustili se u šumu kraj Drave. Tu su se neko vrijeme skrivali. Tih dana šapotalo se u selu u povjerenju da su ih prihvatili partizani i odveli ih u svoju komandu na Kalniku. Ustaše ih nisu dobili u ruke, a dugo se nisu mogli zadržati sami u Meki, pa bi ova iako neprovjerena vijest mogla biti istinita.

Drugi susret Hrženice sa savezničkom avijacijom nije bio tako atraktivan, već zapravo tragičan. 7. VII. 1944. preletjeli su saveznički avioni iznad sela i spustili nekoliko bombi od po 10 tona težine. Od detonacije popucala su sva stakla i napukli ponegdje zidovi u onom dijelu sela što ga zovu Pustine. U teškoj ratnoj oskudici nije bilo moguće nabaviti staklo, dok se za taj slučaj nije zainteresirala crna burza. Sverceri su iz nepoznatih izvora nabavili dosta stakla, ali uz astronomske cijene. Tako su još prije zime zacijeljene ove rane, ali strah je ostao. Po noći prozori su svuda bili zastrti, iako se tada sav život odvijao u svjetlu uljenki, ali bi se mjesto ulja za rasvjetu rabila svinjska mast. Živjelo se u oskudici, u strahu, u strepnji pred svakim novim danom.

Vrijeme je prolazilo i nastao je mjesec srpanj 1944. godine. Po naredbi ustaške komande svi vlasnici vršilica morali su svoje strojeve dovesti u Ludbreg. Svi poljoprivrednici trebali su svoje žito vršiti ovdje pod ustaškim

nadzorom, a to je izazvalo veliko nezadovoljstvo mještana i okolnih seljaka, tim više što se poslije 18 sati više nitko nije smio kretati mjestom. Prema starom običaju (u mirno doba) vršilice bi radile obično do pola noći, a sad su radovi tekli jako polagano. Ljudi su uvukli dušu u se, zatvorili se u kuće, a Nališ je odredio da se Ludbreg zatvori. Nitko ne smije unutra ni van. Mjestom se proširio glas da će doći velika ustaška vojska. I došla je, ali već u mraku 5. srpnja naveče. Mještani su nagađali da se sprema napad na Ludbreg, ali sad je već bilo nemoguće obavijestiti partizane o vojnoj snazi posade mjesta.

Nališ i Müller doznali su, ne zna se od koga, da se sprema napad na Ludbreg baš te večeri. Načinili su plan prema kojem je trebalo opkoliti i poubijati partizane prije negoli svi uđu u Ludbreg. Ustašama su naredili da se pritaje i da iz iznenade. Pustili su ih da jarkom kod starog groblja uđu u Topličku ulicu. Komandant XVII. udarne brigade Mojica Birta sa svojim štabom zabarikadirao se u kući porodice Drvar.

Ostali su se borili po dvorištima i po vrtovima. Borba je počela nešto prije pola noći, a zadnji pucnji utihnuli su oko tri sata u osvit zore.

Partizani se nisu mogli probiti iz tog pakla, gdje su si jevali ustaški noževi, praskale bombe, škripali zubi protivnika, gdje je od svih ljudskih svojstava ostala samo

mržnja i želja za osvetom. Ne videći izlaza neki su se sami ubijali, nekoliko ih se predalo, ali većina se borila do zadnjega daha. Borio se i Mojica Birta sa svojim štabom hrabro i neustrašivo. Poginuli su, ali ne od ustaškog noža, već od zadnje bombe što im je još preostala.

Nališ i Müller imali su pred zoru 6. srpnja mnogo posla. Müller, koji je stanovao u Topličkoj ulici (danas XVII. udarne) ostao je ovdje i vodio operacije. Nališ se utaborio u veži hotela, kroz koju se prolazilo iz Jelačićeve (danas Antuna Blažića) ulice na trg (tada Trg sv. Trojstva, danas Trg žrtava fašizma). Ovu vežu Ludbrežani su popularno zvali Fizirov haustor. Odavle je imao pregled cijelog trga i na veliki dio Preradovićeve ulice. Müller mu je slao zarobljene partizane kroz zapadni dio spomenute ulice. Svakog pojedinca pratila su trojica ustaša. Dvojica su ga držala za ruke, jedan slijeva, drugi zdesne strane, a treći ga je kundakom udarao sve do gubilišta kod Bednje.

Nališ je sve rješavao gestama. Poput prometnog stražara pokazivao je sad ravno naprijed prema zatvoru u Grabovoj (Grosovoj) kući na trgu, sad desno prema Bednji gdje su nesretnici trebali biti pogubljeni.

U osvit zore Ludbrežanima se ukazala stravična slika razbojišta: na ulici, po dvorištima, po sjenicima, uz ograde ležali su mrtvaci, obliveni krvlju. Ranjenika nije bilo. Nališ i Müller dali su ih sve poklati, sve osim svojih.

Pogled na lijevu obalu Bednje, gdje je pod vrbama pogubljeno 26 zarobljenih boraca XVII. udarne brigade

Najžalosniji prizor mogao se vidjeti na obali Bednje pred kućom tadašnjeg općinskog načelnika Stjepana Draganića u Preradovićevoj ulici. Tu je pod mladim vrabama ležalo više od dvadeset poklanih pripadnika XVII. udarne brigade. Bezdušnost pobjednika nije mirovala ni onda kad su ugasile oči, ruke klonule i tjelesa se smirila u zadnjem grču. Na račun mrtvih pravile su grube šale: s njih je skinuta odjeća i tako su goli ili polugoli leševi izvrnuti pogledima građana koje su ustaše bilo milom, bilo silom, dovele ovamo. Među ubijenima bile su tri mlade žene. I njih su bezdušnici potpuno ogolili.

Odmah ujutro dao je Nališ pretražiti sve kuće i gospodarske zgrade po mjestu, ne bi li gdje našao kojeg živog borca. Oko podneva našao je naš domaći ustaša Janičar iz Ludbreškog Karlovca jednog mladića sakritog kraj kolnog mosta u grmlju na lijevoj obali Bednje. Vidjela sam na svoje oči kako ga je tjerao na gubilište, gdje su ležali mrtvi mladićevi drugovi. Janičar ga je tukao kundakom i bockao bodom na puški, a gadne psovke nisu izostale. Uspjelo mi je pobjeći u kuću obitelji Grabušnik – i tako nisam vidjela kako Janičar kolje svoju žrtvu. Otvorila sam vrata i začula mukli tutanj, kao da pada teška vreća. Na podu je ležala mlada domaćica Micika. Bila je onesvještena. Bacila je pogled kroz prozor upravo u času kad je krvnik zamahnuo da zakolje mladića. Jedva smo je prizvali k svijesti.

A ustaše su dalje pretraživale zavirujući u svaki kutić stanova, vrtova, dvorišta, sjenika pa i svinjaca. Onako krvavi i divlji izazivali su strah, užas, prezir, i sažaljenje istovremeno. Izdajom pala su im u ruke još dva pobjeđena. Bez milosrđa su ih poklali.

Smrti je izbjegao jedan jedini borac od onih koji su te noći ušli u Ludbreg. Sakrila ga je hrabra djevojka Dorica, kasnije udata za Ivana Kranjčeca. Kad su se strasti malo stišale, izvela ga je iz Ludbrega. Oboje su nosili poljoprivredno oruđe i sretno prošli kroz rampu. Konačna bilanca poginulih popela se na 89 (prema pričanju ustaša). 6. VII. do 17 sati poslije podne ležalo je dvadesetišest izmrcvarenih tjelesa. Istom tada naređeno je Tomi Vidoviću (koji je imao sina partizana), da poginule odveze na ludbreško groblje. Uz njega bilo je i nekoliko ustaša koji su trebali ove žrtve dići na kola. Na ravnu tablu kola poredali su ih jedne uzduž, druge poprijeko, kao drva. Sve su ih čvrsto povezali užetima – i kola su krenula. S njih su visjele noge, lomatale krvlju poprskane ruke, tresle se mrtve glave ugaslih očiju, blijedih lica punih modrica i mrlja od krvi. Za kolima su išle ustaše (jedna pratnja), da polože u grob svoje žrtve. Na groblju je čekala više od dvadeset metara duga jama, tamo gdje su se sahranjivali ljudi izvan zakona. Nekoliko puta vraćala su se ova kola da pokupe pale borce. Nikakvim znakom nije obilježeno ovo zadnje počivalište ovih neznanih junaka. Brzo ih je zarasla trava. Tu i tamo bi iz groba izvrio koji poljski cvijet. To je bio jedini ukras. Nitko se nije osudio čistiti i kititi ovaj grob.

Poginulim ustašama priredio je Nališ svečani pogreb sa svim vojnim počastima. I oni su ukopani u zajednički grob, da ironija bude veća, u neposrednoj blizini palih partizana.

6. VII. 1944. upisan je ovaj tekst u Matičnu knjigu umrlih rimokatoličke župe u Ludbregu:

Smještaj palih ustaša prigodom napada na Ludbreg 6. srpnja 1944. godine:

1. Omanović Smail (muslim), dočasnik
2. Behremović Huso (muslim), vojnik
3. Vuger Ivan, vojnik

4. Grabovac Anđelko, vojnik
5. Bošnjak Josip, vojnik
6. Tomljenović Lovro, dorojnik
7. Barać Pavao, dorojnik
8. Vajda Josip, vojnik
9. Ivan Katalenić, vojnik
10. Sulejman Krkić (muslim), vojnik
11. Lemes Sahid (muslim), vojnik
12. Mirović Franjo – mrtav odvežen u Martijanec.

Sve do 22. srpnja Ludbreg je ostao zatvoren, punih petnaest dana. Prolazilo se samo posebnim propusnicama ustaškog logora. Za to vrijeme ustaše su pohvatale članove partizanskih porodica. Mladi su poslani u lepoljavski logor, a one jako stare (osamdesetogodišnjake) dao je Nališ otpratiti do Crnoglavca. Tamo su ih ustaše ostavile i naredile im da odu partizanima. Djeca partizana prepuštena su ili sama sebi, ili rođacima i prijateljima na brigu. Katkad bi i djecu uzimali za taoce, kao npr. u Hrženici gdje su u mjesecu kolovozu ovi krvnici ustrijelili petnaestogodišnjeg dječaka Juleka Gerića na pašnjaku kod stoke. Nitko im je rekao da on ima dva brata partizana. Onako krvavog bacili su ga u Dravu.

Cijelo ratno vrijeme ne postoji nikakva službena ustanova u ovom kraju koja bi zbrinjavala unesrećenu djecu boraca i logoraša, a tada je iz dana u dan takve djece sve više.

Kad sam u jesen 1944. došla na školu u Sokolovac zapeo mi je za oko sitni dječacić, bijedno odjeven, plah i povučen. Da se bolje upoznamo, povela sam s dječecom razgovor o onome što je djeci najbliže, o mami i tati. Zatim je svaki učenik trebao napisati nekoliko rečenica o roditeljima. »Ja nemam ni oca ni majke«, napisao je mali nesretnik, Branko Makar iz Sigeca. Kapale su mu suze. Naslonio se na laktove i više nije napisao ni jedno slovo.

Majka mu je umrla, a oca su mu odvele ustaše. Ostalo je petero nezbrinute djece. Najstariji Pepi (Josip) preuzeo je brigu o braći i nastojao osloboditi oca: »Zamolio sam župnika Matiju Srnkovića da ide sa mnom k bojniku. Došli smo tamo, ali sam morao ostate pred vratima. Ne znam što su razgovarali samo mi je župnik rekao: »Tu se ne može ništa pomoći«. Otac te djece, Ferić (Franjo) Makar na smrt isprebijan, sa 7 slomljenih rebara, nikad se nije vratio.

Među Nališevim vojnicima našlo se i jedno jedanaestogodišnje dijete u ustaškoj uniformi. Malom Ludbregzanu namijenjena je uloga da batina zatvorenike. Da spasi glavu, on je i na to pristao. Ostao je tako do konca rata s ustašama, istom na bijegu, nekako se uspio osloboditi tog društva – i sretno se povratio u majčin zagrljaj. Izlazili su i u akcije po okolici, više puta prurušeni u partizane. U takvoj uniformi došlo je nekoliko njih u Čukovec. Ušli su u kuću bivšeg općinskog načelnika Vanjske općine Ludbreg Ivana Horvatića i upitali domaćicu: »Gdje bi mogli naći druga Horvatića?« Ne sluteći prevaru, ona ih je povela do skrovišta u kojem je osim domaćina bio još i omladinski aktivist Svetek Popović. Odveli su ih u Ludbreg. Bez puno ispitivanja osudili su ih na smrt vješanjem. Pogubljeni su javno na Trgu sv. Trojstva 31. srpnja 1944. godine pred mnoštvom naroda.

Nekoliko dana iza toga ovdje je javno strijeljan neki vojni bjegunac.

Danas više nije moguće popisati i prebrojiti sve žrtve Nališa i Müllera. Ovi mladi ljudi neprestano su se igrali oružjem – i nitko nije mogao znati kamo su njihove kugle usmjerene. Jedne noći jednim takvim metkom ubi-

ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST U VARAŽDINU

Broj: V. T. 452/44.

Varaždin, dne 17. XII. 1944.

OGLAS

Češće nepoznati počinitelji ruše željezničku prugu kod željezničke postaje Martijanec, te u neposrednoj blizini sela Poljanec na području kotara Ludbreg. Uslijed sve jače sabotaže na pruzi Varaždin - Ludbreg, a kod mjesta Martijanec i Poljanec, te uslijed toga što je na tome području promet gotovo potpuno obustavljen te se sami počinitelji nisu mogli pronaći, a niti su se prijavili vlastima.

Navedena razorna djelatnost nepoznatih počinitelja povlači sa sobom primjenu zakonske odredbe od 30 - X - 1943. broj: CCXXIII - 2728 - D. V. - 1943. zbog napadaja i čina sabotaže, to je Glavno ravnateljstvo za javni red i sigurnost pod brojem: V. T. 5673 - B/ I - II - 1944. odredilo, da se nad niže navedenim partizanskim suradnicima sa područja kotara Ludbreg ili nad onima, koji su imali veze sa partizanima i partizanskim suradnicima sa područja kotara izvrši kazna smrti vješanjem u Ludbregu i to kako slijedi:

1. Skornišek Andrija, redarstveno utvrđeni komunista, zanimanjem mehaničarski pomoćnik, rođj. 22. II. 1897. g. u Sv. Jakobu, oženjen, otac jednog djeteta, vjere rkt., nezakoniti sin Elizabete Skornišek, postao je članom K. P. J. 1940. te je poslije stalno suradjivao sa partizanima, osobito sa partizanskim komandantom Brekovićem a ujedno je bio i šef obavještajnog rajona Ludbreg a uz to je razutirivao partizansko promiebeno tvorivo.

2. Šok Josip, partizanski obavještajac, zanimanjem kotarski podpredstojnik u Varaždinu, rođj. 1. III. 1902. u Varaždinu, udovac, otac jednog djeteta, vjere rkt., sin pok. Augusta i Jelene rođj. Belaj, vršio je dužnost obavještajca za partizane. slao im podatke o

jena je u Ludbregu mlada žena, supruga Ivana Hrešća, u času kad je spremala na spavanje malog sinčića: iz hotela je doletjela kugla, razbila staklo i pogodila majku u srce, a dijete je ostalo. Samo u najbližoj okolici Ludbrega poginulo je te godine nesretnim slučajem 17 osoba. Svuda se moglo naići na potpuno cijele neeksplodirane granate i ručne bombe. Prije oranja seljaci su morali pretražiti njivu, prije košnje trebalo je dobro pregledati livade. Nisu bili sigurni ni putevi, a šume pogotovo.

Partizani su uglavnom razarali prometne veze. Most na Plitvici kraj Obrankovca razoren je već prije, a sada 1944. miniran je i onaj kod Vrbanovca. U noći bi natjerali na desetke seljaka da zajedničkim silama prevrću željezničke tračnice. U vezi s tom akcijom kružila je krilatice: »Horuk! Pruga na jug!« Da bi se to spriječilo, pruga je podijeljena na dionice, po 50 metara. Svako veće vojnice su po selima skupili ljude i odredili svakom stražarsko mjesto. Unatoč tome partizanski mineri često razaraju prugu. Nekoliko puta prasnula je mina ispod oklopnog vlaka na pravcu Varaždin - Koprivnica. Bilo je mrtvih Nijemaca i domobrana i mnogo ranjenih. Civili se više ne voze vlakom. Konjska sprega jedina je veza na daljine, a mnogi idu pješice »cipelcugom«, ako imaju cipele, ako nemaju, idu bosu. To je ipak najjeftinije.

U hladnim danima nose se cipele domaće proizvodnje, iz »manufakture živodera Žige Schmiedlechnera« (Smidlehnera) u Selniku. Kad se u novembru kod Selnika spustio oštećeni engleski avion, požurili su mnogi da izrežu na njemu gume i limene ploče. Guma je poslužila za džonove, a od lima pravili su žlice, vilice i češljeve.

Opet se sije lan i konoplja i proizvodi domaće platno. I tako narod živi u siromaštvu i vječnom strahu, a smrti dalje kosi i odnosi ljudske živote.

16. rujna ubile su ustaše Stjepana Crkvenčića i Julu Crkvenčić. U Slanju su ih strijeljali, a Stjepan Stančin obješen je u Poljancu zato što je na njegovoj dionici u noći minom razorena pruga.

24. dan rujna odnio je trojicu ustaša: Jurica Pavlović i Filip Penić poginuli su kad su pokušali na željezničkoj pruzi demontirati minu pod tračnicama, a Josip Pralas nagazio je na ručnu bombu na cesti kod Martijanca.

Svi ovi prije spomenuti slučajevi zapisani su u matične knjige umrlih u župnim uredima, ali još je više onih čiju smrt je trebalo zatajiti zbog progona partizanskih obitelji i rođaka, kojima je komanda Poglavnikovog tjelesnog zdruga punila lepglavski, jasenovački i logor u Staroj Gradiški.

Prema vječnom zakonu da sve na kugli zemaljskoj mora jednom nestati, mora završiti i kobna 1944. godina.

Bio je mjesec prosinac. 17. XII. potresla je građane Ludbrega vijest da će i opet biti vješanje i to u 11 sati prije podne. Svuda su izvješeni plakati Župske redarstvene oblasti varaždinske (broj V. T. 452/44). Prenosim dio teksta presude što glasi ovako:

»Češće nepoznati počinitelji ruše željezničku prugu kod željezničke postaje Martijanec, te u neposrednoj blizini sela Poljanec, te uslijed toga što se sami počinitelji nisu mogli pronaći, a promet je na tome području gotovo potpuno paraliziran, to je Glavno ravnateljstvo za

javni red i sigurnost pod brojem V. T. 5673-B I-II-1944 odredilo da se nad niže navedenim partizanskim suradnicima sa područja kotara Ludbreg ili nad onima koji su imali veze s partizanima, ili s partizanskim suradnicima sa područja navedenog kotara izvrši kazna smrti vješanjem i to kako slijedi:

1. Skornišek Andrija mehaničarski pomoćnik, rođ. 20. II. 1897. u Sv. Jakobu, oženjen, otac jednog djeteta, član K.P.J. od 1940. surađivao s partizanima, osobito s partizanskim komandantom Brčkovićem, a ujedno je bio šef obavještajnog rejona Ludbreg, a usto je rasturivao promičbeno tvorivo.
2. Sok Josip, podpredsjednik u Varaždinu, rođen 1902. udovac, otac jednog djeteta, vršio je dužnost obavještajca za partizane, slao im podatke o jačini vojske o obrambenom sustavu grada Varaždina. Pod brojem 3. naveden Kraljić Đuro, radnik osuđen je zbog toga što je podržavao vezu sa šefom obavještajnog rajona Ludbreg. Za četvrtog osuđenika Vladimira Somođi istaknuto je da je partizanima slao cigarete i pisaći pribor u većim količinama. U krivicu mu je upisano što nije prijavio partizanske suradnike za koje je znao. Peti, Vukić Antun, krojački pomoćnik iz Križanca kod Krapine »rasturao je partizansko promičbeno tvorivo« (propagandni materijal) prikupljao podatke o jačini vojske i položaja bunkera u Varaždinu, zato je osuđen na smrt vješanjem.

Videk Aleksander poštanski službenik nastradao je zbog toga što je »prikupljao podatke o brojnom stanju redarstva grada Varaždina i što je partizanima slao sve što je u svojoj službi mogao doznati«.

K ovima pribrojen je dvadesetdvođodišnji seljak Žmegač Andrija iz Križovljan-Cestice »koji je slao ljude u partizane, prije mjesec dana postao članom kotarskog komiteta NOO za općinu Križovljan-Cestica i nagovarao domobrane da ne idu u vojsku, već da se pridruže partizanima«. Nad svima navedenim izvršena je smrtna kazna vješanjem 17. prosinca 1944.

Tada je na našem terenu otkrivena veća grupa suradnika. Uhapšena je osamnaestogodišnja djevojka Boža Đura iz Ludbreškog vinograda, naša »mejašica« (imali

smo vinograd u Sigečaku.) Par dana prije, negdje 13. i 14. XII. dobila je zadatak da u Somođijevoj knjižari i papirnici digne pisaći pribor i cigarete za partizane. Bila je gusta magla, ali snijega nije bilo. Već predvečer došla je k nama u kuću. »Boža, je li te tko videl?« pitali su moji stari. »Vidli su me nekakvi ljudi, dok sam išla prek brega. Sekli su drva f kolinjaku«, veli Boža. »Bilo bi bolje da danas ne ideš nikam. Tko zna kakvi su to ljudi, a već je i večer. Skoro budu i rampe zaprte. Ne idi nikam!« savjetovali su je moji. Ali uzalud! Boža je otišla. Dobila je cigarete i pisaći pribor i vratila se kući.

Drugi dan već u osvit zore Božina kuća našla se opkoljena ustašama. Kod nje je nađeno sve što je dobila kod Somođija. On sa ženom našao se prvi u zatvoru. Zatvoreni su na veliku ustakljenu verandu Fizirovog hotela. Tu su ih krvnički tukli. U silnim mukama Boža je štošta odala i zatvor se sve više punio i za par dana postao pretijesan. Sada su neki zatvorenici prebačeni u podrume staroga grada što su za tu svrhu ponovno osposobljeni. Boži je pošteđen život, ali je kasnije pala u ruke partizana, te je 1945. osuđena na smrt. Njezin neoprez unesrećio je mnoge ljude, a krivi su i neoprezni drugovi koji su je u nezgodno vrijeme poslali u Ludbreg. Stara riječ »Čovjek nikad nije dosta pametan ni oprezan«, obistinila se i u ovom slučaju.

Somođijeva supruga Marija nije nadživjela strahote lepoglavskog logora. S njom je poginula Marija Skornišek, rođena Zlatar i sestra komandanta zone Duška Matetića, Marija Starina, učiteljica u Slokovcu. Matetić kao komandant zone nudio je za sestru zamjenu, ali uprava logora nije na tu ponudu pristala.

Zadnjih dana 1944. kretanje cestom Varaždin-Koprivnica iz dana u dan postaje sve opasnije. Na tom pravcu zaklani su Rasinčani Stjepan Kapitanić i Katica Desetnik u blizini Subotice. Tu je isto tako nađeno nekoliko zaklanih i u jarak bačenih domobrana.

Kraj svih počinjenih nedjela i zbog počinjenih strahota između ustaškog pokreta i naroda pukao je duboki jaz. Ustaše više ne mogu popuniti svoje redove dobrovoljcima. Polovinom 1944. počeli su mobilizirati osamnaestogodišnje mladiće i silom ih gurati u svoje uniforme, zato i opet mnogi mladi odlaze u šumu, i što dalje vrijeme teče sve je više boraca iz ludbreškog kraja.

IZVORI:

1. Župska redarstvena oblast u Varaždinu. Broj: VT 452/44, Varaždin dne 17. XII. 1944. Oglas u Ludbregu – arhiv Marije Winter
2. »Hrvatsko jedinstvo« broj 14 od 14. II. 1944. Varaždin
3. Mate Gaži, 1944. godina, Spomenica rkt župe Veliki Bukovec
4. Matične knjige umrlih za 1944. godinu rkt. župa Ludbreg, Martijanec, Sv. Đurd – Matični ured Ludbreg i Martijanec
5. Ivan Zdrović: Podaci o danima NOB-a prema navodima Ivana Ivančića, poručnika OZNE, tada u Čakovcu. Spomenica škole Vel. Bukovec 1945.
6. Franjo Solomun: Podaci o vremenu NOB-e i učesnicima u NOP-u – Spomenica Osn. škole Sv. Đurd Ludbreški
7. Sjećanje Alekse Dezlića – Poljanec – o tamnovanju i strijeljanju na obali Bednje
8. Vlastita korespondencija iz vremena II. svj. rata